

Biblioteka „Za sva vremena”

Franc Kafka

PROCES

Naslov originala
Franz Kafka, *Der Prozess*
© za srpski jezik Plato

Urednik
Nataša Anđelković

FRANC KAFKA

PROCES

Prevod sa nemačkog
Vida Pečnik

BEOGRAD
2016

Glava prva

HAPŠENJE. RAZGOVOR SA GOSPOĐOM GRUBAH. ZATIM GOSPOĐICA BIRSTNER

Neko mora da je oklevetao Jozefa K., jer iako nije učinio nikakvo zlo, jednog jutra je bio uhapšen. Kuvarica gospođe Grubah, njegove gazdarice, donosila mu je svakoga dana doručak oko osam časova, ali tog jutra nije došla. To se još nikad nije desilo. K. pričekao još jedan časak, pogleda sa jastuka u staru ženu koja je stanovala prekoputa i koja ga je sad posmatrala sa nekom za nju sasvim neobičnom radoznalošću, a zatim, začuđen i gladan, on zazvoni. Odmah se ču kucanje na vratima i u sobu uđe neki čovek koga on u svom stanu još nikad pre nije video. Bio je vitak, ali čvrsto građen, i na sebi je imao pripijeno crno odelo na kom je, slično putničkim odelima, bilo mnogo nabora, džepova, pređica, dugmeta i jedan pojas. Usled toga ono je, a da čovek nije bio načisto čemu sve to služi, izgledalo naročito praktično.

„Ko ste vi?” upita K. i upola se uspravi u postelji. Ali čovek pređe preko pitanja kao da se treba zadovoljiti njegovom pojavom i samo reče:

„Vi ste zvonili?”

„Ana treba da mi donese doručak” reče K. i pokuša najpre da utvrdi ćutke, pažljivim posmatranjem i razmišljanjem, ko je u stvari taj čovek. No ovaj mu nije dao puno vremena za to, nego se okrenu vratima i odškrinu ih malo, da bi rekao nekome ko je očigledno stajao odmah iza vrata:

„On bi hteo da mu Ana donese doručak”. Iz susedne sobe dopro je prigušen smeh, a po njegovom zvuku nije bilo jasno da li u njemu učestvuje više osoba.

I mada stranac ovim nije mogao saznati ništa što mu već ranije nije bilo poznato, on ipak reče K.-u tonom saopštenja:

„Nemoguće je.”

„To je nešto novo” – reče K., skoči iz postelje i brzo obuče pantalone. „Pogledaću kakvi su to ljudi, i kako će gospođa Grubah opravdati preda mnom ovo uznemiravanje.” Doduše, odmah mu je palo na um da to nije smeo glasno da kaže, jer time je u neku ruku priznao strancu pravo nadzora, ali to mu sada nije izgledalo važno. Stranac je to upravo tako i shvatio, jer reče:

„Zar ne biste radije ostali ovde?”

„Ja niti želim da ostanem ovde, niti želim da mi se obraćate dok se ne predstavite.”

„Bilo je u najboljoj nameri”, reče stranac i sada dobrovoljno otvori vrata. U susednoj sobi, u koju K. uđe sporije nego što je hteo, izgledalo je na prvi pogled sve isto, kao prethodne večeri. Bila je to soba gospođe Grubah, a u toj sobi prepunoj nameštaja, pokrivača, porcelana i fotografija, bilo je danas možda nešto više prostora nego obično. To se nije moglo odmah primetiti, utoliko manje što se glavna promena sastojala iz prisustva jednog čoveka, koji je pri otvorenom prozoru sedeo sa knjigom, sa koje je sada podigao oči.

„Trebalo je da ostanete u svojoj sobi! Zar vam Franc to nije rekao?”

„Pa šta vi u stvari hoćete?” upita K. i pogleda novog poznanika, onog nazvanog Franc, koji je zastao na vratima, pa

se opet zagleda u prvog. Kroz otvoren prozor opet se videla stara žena, koja je sa pravom staračkom radoznalošću prišla prozoru preko puta da bi i dalje mogla sve da gleda.

„Ali ja želim gospođu Grubah,” reče K., učini pokret kao da se otrže od dva čoveka, koja su, međutim, stajala daleko od njega, i htede da produži.

„Ne!” reče čovek kraj prozora, baci knjigu na stočić i ustade. „Vi ne smete da odete, vi ste uhapšeni.”

„Tako izgleda,” primeti K. „A zašto?” upita zatim.

„Mi nismo pozvani da vam to kažemo. Idite u svoju sobu i pričekajte. Postupak je pokrenut, i vi ćete sve na vreme saznati. Kad vam se ovako prijateljski obraćam, ja postupam van svog naloga. Ali nadam se da to neće čuti niko osim Franca, a on je isto ljubazan prema vama, protivno svim propisima. Ako i dalje budete imali toliko sreće kao pri određivanju stražara, onda možete biti puni puzdanja.”

K. htede da sedne, ali tad vide da se u celoj sobi može sestiti jedino na kraj prozora.

„Vi ćete se još uveriti koliko je sve to tačno”, reče Franc i priđe mu zajedno sa onim drugim. Ovaj je bio znatno viši od K.-a, i često ga je lupkao po ramenu. Obojica su ispitivali K.-ovu noćnu košulju.

Rekoše mu da će sad morati da obuče mnogo lošiju košulju, ali da će mu oni ovu košulju, kao i sve ostalo rublje sačuvati, i vratiti u slučaju da se njegova stvar povoljno završi.

„Bolje je da predate svoje stvari nama, nego u depo” rekoše mu, „jer se u depou često dešavaju pronevere, a osim toga, tamo se posle izvesnog vremena prodaju sve stvari, bez obzira je li dotični postupak završen ili ne.

A koliko samo traju takvi procesi, naročito u poslednje vreme! Doduše, vi biste na kraju krajeva dobili od depoa novac za prodate stvari, ali taj iznos je, prvo, već po sebi mali – jer pri prodaji ne odlučuje visina ponude nego veličina mita, a

drugo, iskustvo je pokazalo da se ti iznosi smanjuju kad iz godine u godinu idu iz ruke u ruku.”

K. nije gotovo ni obraćao pažnju na ove reči; pravo da raspoláže svojim stvarima koje je još možda imao, nije mnogo cenio; bilo mu je mnogo važnije da shvati svoj položaj, ali u prisustvu ovih ljudi nije bio u stanju da razmišlja; stomak drugog stražara – ovo su mogli da budu samo stražari – neprestano ga je tobože prijateljski gurkao, ali kada bi K. podigao oči, ugledao bi suvo koščato lice sa velikim, nakrivo nasadenim nosom (koje uopšte nije pristajalo uz tu gojaznu telesinu) i koje se preko K.-ove glave sporazumevalo sa stražarom.

Kakvi su to ljudi? O čemu govore? Kojoj vlasti pripadaju? Ali K. živi u državi u kojoj postoji pravo, svuda vlada mir, svi zakoni su na snazi, ko se dakle usuđuje da u njegovom stanu izvrši prepad na njega? Uvek je bio sklon da sve stvari što lakše uzima k srcu, da u najgore veruje tek kada ono nastupi, da se ne priprema za budućnost čak i ako sa svih strana preti opasnost. Ali, sada mu to nije izgledalo tačno; doduše sve se moglo shvatiti i kao šala, kao neotesana šala koju su mu iz nepoznatih razloga priredile njegove kolege iz banke – možda zato što mu je danas bio trideseti rođendan. To je, naravno, bilo moguće; možda je trebalo da se na neki način nasmeje stražarima u lice, i oni bi se smejali zajedno sa njim; možda su to nosači sa ugla ulice, ličili su nekako na njih – pa ipak je, ovog puta, takoreći čim je ugledao stražara Franca, doneo odluku da ne ispusti iz ruku ni jedno preimućstvo koje je, možda, imao u odnosu na ove ljude. U tome što bi mu kasnije mogli reći da nije razumeo šalu, K. je video sasvim malu opasnost, ali se dobro sećao (mada nije bila njegova navika da se uči na iskustvu) nekih u suštini beznačajnih slučajeva, kada je za razliku od svojih prijatelja, svesno, bez i najmanjeg osećaja za moguće posledice postupio neoprezno, i zbog toga bio kažnjen ishodom. To

se više ne sme desiti; bar ne ovog puta; ako je to neka šala, on je voljan da u njoj učestvuje.

Još je bio slobodan.

„Dozvolite”, reče, i provukavši se između stražara žurno se uputi u svoju sobu.

„Izgleda da je razborit”, ču iza sebe. U svojoj sobi on otvori fioke pisaćeg stola; tamo je sve bilo u najboljem redu, ali baš lične isprave koje je tražio, u uzbuđenju, nije mogao odmah da nađe. Najzad nađe svoju ispravu od bicikla, ali tad mu se ta isprava učini suviše beznačajna, i on nastavi da traži dok ne nađe krštenicu.

Kad se vratio u predsoblje, upravo su se otvorila naspramna vrata i gospođa Grubah htela da uđe. Mogla se videti za trenutak, jer čim ju je K. prepoznao, ona kao da se očigledno zbunila, zamoli za izvinjenje, veoma oprezno zatvori vrata i nestade.

„Ta uđite”, stigao je K. da kaže. I sad je sa svojim ispravama stajao na sred sobe, pogledao još u vrata koja se više nisu otvarala i trgao se tek na poziv stražara koji su kraj otvorenog prozora sedeli za stočićem i, kako je sada K. utvrdio, doručkovali.

„Zašto nije ušla?” upita on.

„Ne sme” reče krupni stražar. „Pa vi ste uhapšeni.”

„Ali kako mogu da budem uhapšen, i to na ovaj način?”

„I opet vi” reče stražar i umoči hleb s maslom u zdelicu sa medom. „Na takva pitanja ne odgovaramo.”

„Vi ćete morati da odgovorite na njih”, reče K. „Evo mojih isprava, a sada mi pokažite svoje, a pre svega nalog za hapšenje.”

„Mili bože!” reče stražar. „Kako ne umete da se snađete u svom položaju, pa još izgleda idete i za tim da bez potrebe ljutite nas koji smo vam od svih vaših bližnjih najbliži!”

„Tako je, ta verujte nam”, reče Franc i ne primače šolju s kafom koju je držao u ruci, već uputi K.-u dug i verovatno značajan, ali nerazumljiv pogled.

K. se nehotice upusti u dijalog pogledima s Francem, a onda ipak udari rukom po svojim ispravama i reče:

„Tu su moje isprave.”

„Šta se one nas tiču?”, viknu sad krupni stražar. „Ponašate se gore od deteta. Šta biste hteli? Da li biste hteli brzo da okončate vaš prokleti veliki proces time što sa nama, stražarima, diskutujete o legitimaciji i nalogu za hapšenje? Mi smo mali službenici koji se ne razumeju mnogo u legitimacije, i koji sa vašom stvari imaju samo toliko veze što moraju da stražare kod vas deset časova, i za to dobijaju platu. Eto, to smo mi, i ništa više, a ipak smo u stanju da shvatimo da se visoka vlast u čijoj smo službi prethodno dobro obavesti o razlozima hapšenja, i o ličnosti uhapšenog pre nego što izda nalog za takvo hapšenje. Tu nema greške. Naša vlast, koliko je ja poznajem, a poznajem samo njene najniže stepene, ne traži krivicu među stanovništvom, već je, kako zakon kaže, krivica sama privlači i ona mora tamo da pošalje nas stražare. To je zakon. Otkud bi tu bilo greške?

„Taj zakon mi nije poznat”, reče K.

„Utoliko gore za vas” reče stražar.

„On postoji samo u vašim glavama” reče K. i htede da se na neki način uvuče u misli stražara, da ih preokrene u svoju korist ili da se tamo odomaći.

Ali stražar samo odmahnu rukom:

„Vi ćete to još osetiti.” Franc se umeša i reče:

„Pazi, Viljeme, on priznaje da ne poznaje zakon, a u isti mah tvrdi da je nevin.”

„Potpuno si u pravu, ali njemu ne možeš ništa objasniti” reče onaj drugi.

K. nije više ništa odgovorio; zar da dozvolim, pomislio je, da me brbljanje tih najnižih organa (oni sami priznaju sve to) još više zbuni? Oni očigledno govore o stvarima koje

uopšte ne razumeju. Njihova sigurnost dolazi samo od njihove gluposti. Nekoliko reči koje ću izmenjati sa čovekom ravnim sebi rasvetlice sve daleko bolje nego najduža raspravljanja sa ovim ljudima. Prošetao je nekoliko puta slobodnim delom sobe, i vide preko puta staru ženu koja je dovukla na prozor jednog još starijeg dedu, i držala ga zagrljenog.

K. je morao da učini kraj tom izlaganju.

„Ovedite me vašem pretpostavljenom” reče on.

„Kad on to zaželi; ranije ne”, reče stražar, nazvan Viljem. „A sada vam savetujem” dodade on „da odete u svoju sobu, da budete mirni i sačekate ono što se o vama bude rešilo. Savetujemo vam da ne trošite snagu jalovim razmišljanjem, već se priberite, od vas će se još mnogo tražiti. Vi sa nama niste postupali onako kako smo mi zaslužili našom predusretljivošću, zaboravili ste da smo mi, pa ma i bili ono što jesmo, pred vama sada, ako ništa više a ono slobodni ljudi, što nije malo preimućstvo. Pa i pored toga smo ipak spremni da vam donesemo mali doručak iz kafane preko puta, ako imate novca.”

Ne odgovarajući na ovu ponudu, K. zastade jedan časak.

Ako bi otvorio vrata iduće sobe, ili čak vrata predsoblja, možda se ona dvojica ne bi ni usudila da ga u tome spreče, možda bi najjednostavnije rešenje čitave ove stvari bilo da tera do kraja. Ali, možda bi ga ipak uhvatili, a kada bi ga jednom savladali, izgubio bi svaku nadmoćnost koju je prema njima u izvesnom smislu ipak sačuvao. Stoga se umesto takvog rešenja opredelio za sigurnost kakvu je morao sa sobom doneti prirodan tok stvari. Otišao je u svoju sobu a da ni on ni stražari nisu izustili više ni reči.

Baci se na krevet i uze sa umivaonika jednu lepu jabuku, koju je sinoć spremio sebi za doručak. Ona mu je sada bila jedini doručak, i kad je prvi put snažno zagrizao, uveravao je sebe da je svakako mnogo bolji nego doručak iz prljave noćne kafane koji bi dobio milošću stražara. Osećao se dobro i bio

pun pouzdanja; u banci je, doduše, danas pre podne izostao sa službe, ali to može lako da opravda s obzirom na srazmer-
no visok položaj koji tamo zauzima. Da li da navede stvaran
razlog izostanka? Naumi to da učini. Ako mu ne poveruju,
što je u ovom slučaju razumljivo, mogao bi da se pozove na
gospođu Grubah kao svedoka, ili na ono dvoje starih preko
puta, koji su se sada svakako uputili naspramnom prozoru.
K.-a je čudilo, barem sa gledišta stražara ga je čudilo, što su
ga oterali u sobu i ostavili ga samog tu, gde bi mogao da se
ubije na razne načine. U isti mah se pitao, ovoga puta sa svog
gledišta, kakvog bi razloga imao da to učini. Da li zato što ona
dvojica sede do njegove sobe i što su mu preotela doručak.

Bilo bi toliko glupo da se ubije da, čak i kada bi to hteo da
učini, ne bi mogao, zato što je besmisleno. Da ograničenost
stražara nije bila tako očigledna, moglo bi se pretpostaviti da
iz istog ubeđenja ni oni nisu smatrali opasnim da ga ostave
samog. Mogli su sada, ako su hteli, da vide kako se uputio
zidnom ormančiću u kome je držao dobru rakiju, kako je
najpre iskapio jednu čašicu umesto doručka, a drugu ostavio
za kasnije da mu ulije hrabrost, ovo samo iz predostrožnosti
za malo verovatan slučaj da mu to bude potrebno.

Tada ga poziv iz susedne sobe toliko uplaši da zubima
udari o čašu.

„Nadzornik vas zove”, glasio je uzvik.

Uplašio se samo od uzvika, tog kratkog, odsečnog vojnič-
kog uzvika koji uopšte nije očekivao od stražara Franca. Sama
zapovest bila mu je baš kao poručena.

„Najzad!” doviknu im, zaključa zidni orman i odmah po-
hita u susednu sobu. Tamo stajahu ona dva stražara koji ga
opet oteraše u njegovu sobu, kao da se to po sebi razume.

„Šta vam pada na pamet”, povikaše. „Zar u košulji hoćete
pred nadzornika? Narediće da vas izbatinaju, a i nas s vama
zajedno.”

„Dodavola, pustite me”, viknu K., koga već behu odgurali natrag k ormanu za odelo.

„Kad me u postelji iznenadite, ne možete očekivati da ćete me naći u svečanom odelu.”

„Ništa ne pomaže”, rekoše stražari koji su kad god je K. vikao bili sasvim mirni, čak žalosni i time ga zbunjivali, ili mu u neku ruku pomagali da dođe k svesti.

„Smešne ceremonije”, progundā on još, ali već podiže kaput sa stolice držeći ga jedan trenutak obema rukama kao da ga izlaže oceni stražara. Oni zavrteše glavom.

„Kaput mora da bude crn”, rekoše.

Na to K. baci kaput na zemlju i reče, a da ni sam nije razumeo smisao svojih reči:

„Ali ovo još nije glavna rasprava.”

Stražari su se smeškali, ali ostadoše pri svom:

„Kaput mora da bude crn.”

„Ako time stvar ubrzavam, pravo mi je”, reče K. i sam otvori orman za odelo. Dugo je tražio među mnogim odelima i izabrao najlepše crno odelo sa žaketom koje je, svojim krojem, gotovo napravilo senzaciju među poznanicima. Zatim izvadi i drugu košulju i poče brižljivo da se oblači. U sebi je pomislio da je čitavu stvar ubrzao time što stražari behu zaboravili da ga nateraju da se okupa. Ispod oka ih je posmatrao neće li se ipak setiti toga, ali to im, naravno, nije ni padalo na um.

Međutim, Viljem ne zaboravi da Franca pošalje nadzorniku sa porukom da se K. oblači.

Kada se potpuno obukao, morao je proći kroz prazno predsoblje, pored samog Viljema, da bi ušao u drugu sobu čija dvokrilna vrata već behu širom otvorena. U toj sobi, kao što je K. dobro znao, stanovala je od pre kratkog vremena neka gospođica Birstner, daktilografkinja, koja je obično vrlo rano odlazila na posao, kasno se vraćala kući, i sa kojom se K. uglavnom samo pozdravljao. Sada je njen noćni stočić kraj

postelje bio premešten na sredinu sobe kao sto za rasprave, a za njim je sedeo nadzornik. Beše prekrstio nogu preko noge a ruku stavio na naslon stolice.

U jednom uglu sobe stajala su tri mladića razgledajući fotografije gospođice Birstner, koje su zadenute u rogoznicu visile na zidu. Na kvaci otvorenog prozora visila je okačena jedna bela bluza. Na prozoru preko puta beše se opet naglo ono dvoje starih, ali se društvo beše proširilo, jer je iza njih stajao i nadvisivao ih jedan čovek sa razdrljenom košuljom koji je gnječio i zavijao svoju riđu, šiljatu bradicu.

„Jozef K.?” upita nadzornik, možda samo da bi K-ov ra-sejani pogled vratio na sebe.

K. klimnu glavom.

„Vi ste sigurno iznenađeni jutrošnjim događajima?” upita nadzornik premeštajući obema rukama ono malo stvari koje stajahu na noćnom stočiću – sveću i šibice, knjigu i jastuče za igle, kao da su to stvari koje su mu potrebne za raspravu.

„Naravno”, reče K. i obuze ga prijatno osećanje što se najzad našao pred razumnim čovekom sa kojim može da razgovara o svojoj stvari.

„Naravno da sam iznenađen, ali nikako nisam vrlo iznenađen.”

„Niste vrlo iznenađeni?” upita nadzornik i stavi sveću na sredinu stočića, a ostale stvari stade da reda oko nje.

„Vi me ne razumete”, požuri K. da primeti. „Hteo sam da kažem” tu K. zastade i potraži pogledom stolicu. „Mogu li ipak da sednem?”

„Nije takav običaj” odgovori nadzornik.

„Hteo sam da kažem”, reče sad K. ne zaustavljajući se više, „da sam na svaki način vrlo iznenađen, ali kad je čovek trideset godina na svetu, i kad je morao da se probija kroz život, kao što je meni bilo suđeno, onda on ogugla na iznenađenja i ne padaju mu suviše teško. A naročito ne ovo današnje.”

„Zašto ne baš ovo današnje?”

„Ne mislim da kažem da ovo smatram šalom, jer mi pripreme koje su učinjene izgledaju suviše opsežne. U njima su verovatno učestvovali svi članovi pansiona, a i vi svi, a to prelazi okvir šale. Neću, dakle, da kažem da je to šala.”

„Sasvim tačno”, reče nadzornik i stade da razgleda koliko je šibica u kutiji.

„No, s druge strane”, produži K. obraćajući se sada svima i požele da se i ona trojica kraj fotografija okrenu njemu, „no s druge strane stvar ne može biti od velikog značaja. Ja to zaključujem po tome što sam optužen, a, eto, ne mogu da pronađem ni najmanju krivicu zbog koje bi me mogli optužiti. Ali i to je sporedno, glavno pitanje je u tome ko me je optužio. Koja vlast vodi postupak? Jeste li vi činovnici? Nijedan od vas nema uniformu, sem ako se vaše odelo” – ovde se okrenu Francu – „može smatrati uniformom, ali to je pre putničko odelo. Na ta pitanja zahtevam objašnjenje, i uveren sam da ćemo se posle tog objašnjenja najsrdačnije rastati”.

Nadzornik tresnu kutiju šibica na stočić.

„Vi ste u velikoj zabludi”, reče on. „Mi smo, ova gospoda ovde i ja, u vašoj stvari sasvim sporedni, štaviše, o njoj ne znamo gotovo ništa. Pa i da smo obučeni u najpropisnije uniforme, vaša stvar ne bi nimalo gore stajala. Ja vam uopšte ne mogu reći da li ste optuženi, ili bolje rečeno, ja to ne znam. Možda su stražari trućali šta drugo, ali onda je to samo trućanje. No ako i ne odgovorim na vaša pitanja, ja vam ipak mogu savetovati da manje razmišljate o nama i o onome što će se desiti, i da radije više razmišljate o sebi. I ne dižite toliku galamu sa vašom nevinošću, time samo kvarite ne tako loš utisak koji inače ostavljate. I uopšte, u govoru treba da budete uzdržljiviji. Skoro sve ono što ste maločas rekli moglo se zaključiti iz vašeg držanja i da ste upotrebili samo malo reči. Sem toga, ovo nije bilo naročito povoljno za vas.”

K. ukočeno pogleda nadzornika. Zar da dobija pouke od čoveka možda mlađeg od sebe? Zar da za svoju iskrenost bude ukoren? A o razlogu svog hapšenja i o naredbodavcu da ne sazna ništa? Malo se uzbudi i stade da se šeta gore-dole, u čemu ga niko nije sprečavao, uvuče manžetne, opipa prsa, zagladi kosu i, prošavši mimo ona tri gospodina, reče:

„Ali to je besmisleno”, na šta se ona trojica okrenuše i pogledaše ga blagonaklono, ali ozbiljno. Najzad se zaustavi pred nadzornikovim stolom.

„Državni tužilac Hasterer je moj dobar prijatelj”, reče „mogu li da mu telefoniram?”

„Naravno”, reče nadzornik „ali ne znam kakvog smisla bi to imalo, sem ako nemate s njim da razgovarate o nekoj privatnoj stvari.”

„Kakvog smisla?”, viknu K. više zapanjen nego ljut. „A ko ste vi? Vi tražite smisao, a izvodite ovde najbesmisleniju stvar na svetu. Zar to nije i kamen da zaplače? Ova gospoda su najpre izvršila prepad na mene, a sad evo sede tu ili stoje, i puštaju me da se pred vama praćakam. Pitate kakvog smisla bi imao poziv državnom tužiocu, kad sam navodno uhapšen? Pa dobro, neću telefonirati.”

„Hoćete” reče nadzornik i ispruži ruku prema predsoblju gde je bio telefon, „ipak vas molim da telefonirate.”

„Ne, neću više”, reče K. i priđe prozoru. Na suprotnoj strani društvo je još stajalo kraj prozora i kao da je K.-ovim prilaškom prozoru bilo malo ometeno u mirnom posmatranju. Dvoje starih htedoše da se podignu, ali ih čovek iza njih umiri. „Eno, ima gledalaca”, doviknu K. glasno nadzorniku i pokaza prstom na njih. „Sklonite se odatle!”, viknu zatim onima na prozoru. Sve troje smesta utuknuše nekoliko koraka, a dvoje starih povukoše se što više iza čoveka koji ih zakloni krupnim telom i, kako se po micanju njegovih usana moglo zaključiti, reče nešto, što se zbog udaljenosti nije moglo razumeti. Ali,

nisu se sasvim povukli, već su izgleda čekali zgodan trenutak da se opet krišom primaknu prozoru.

„Nametljivi, bezobzirni ljudi!”, reče K. okrenuvši se ponovo licem sobi. Nadzornik mu je kao odobravao, kako se K.-u učinilo pri pogledu koji mu je sa strane uputio. Ali, bilo je isto tako moguće da ovaj nije ni slušao, jer je jednu ruku čvrsto pritisnuo na sto, i činilo se da upoređuje veličinu prstiju.

Dva stražara sedela su na koferu pokrivenom ukrasnim pokrivačem i trljala kolena. Tri mladića behu se podbočila, i besciljno su zverala naokolo. Bila je tišina kao u nekoj zabačenoj kancelariji.

„Dakle, gospodo”, viknu K. i jedan časak mu se činilo kao da ih sve nosi na plećima „sudeći po vašem izgledu, moja je stvar završena. Smatram da će biti najbolje ako ne mozgam više o opravdanosti i neopravdanosti vašeg postupka, nego ako pomirljivo okončamo stvar uzajamnim stiskom ruke. Ako ste i vi moga mišljenja, onda molim”, i on priđe nadzornikovom stolu i pruži mu ruku.

Nadzornik podiže oči, stade da gricka usne, i pogleda u K.-ovu ispruženu ruku; K. se još uvek nadao da će je nadzornik prihvatiti. No ovaj ustade, uze krut, okrugao šešir koji je ležao na postelji gospođice Birstner i pažljivo ga, obema rukama, natače na glavu, kao što se čini pri probanju novih šešira.

„Kako vam to sve izgleda jednostavno!” reče pri tom K.-u, „da pomirljivo okončamo stvar, rekoste? Ne, ne to zaista ne ide. Time nipošto ne želim reći da treba da očajavate. Ne. Vi ste samo uhapšeni, i to je sve. To sam imao da vam saopštim, učinio sam to, i video kako ste to primili. Time smo za danas završili, te se možemo rastati, naravno samo privremeno. Vi biste sad svakako hteli u banku?”

„U banku?”, upita K. „Mislio sam da sam uhapšen.” K. je upitao ovo sa izvesnim prkosom, jer iako njegova pružena ruka nije bila prihvaćena, osećao se ipak sve nezavisniji od tih

ljudi, otkako je nadzornik ustao. On se igrao sa njima. Mislio je čak da potrči za njima kada budu odlazili, i ponudi im da ga uhapsu. I zato ponovi: „Kako mogu da idem u banku, kad sam uhapšen?”

„Ah, tako”, reče nadzornik koji je već bio na vratima, „vi ste me rđavo razumeli. Da, vi ste uhapšeni, ali to ne treba da vas spreči u vršenju službe. Isto tako ne treba da menjate svoj uobičajeni način života.”

„Onda hapšenje nije takvo zlo”, reče K. i primače se nadzorniku.

„Drukčije nisam nikad ni mislio”, reče ovaj.

„Pa onda izgleda da ni saopštenje o hapšenju nije bilo tako nužno”, reče K. i primače se još bliže. I drugi se behu primakli. Svi su se sada bili sakupili na uskom prostoru kraj vrata.

„To je bila moja dužnost”, reče nadzornik.

„Glupa dužnost”, reče K. nepopustljivo.

„Možda”, odgovori nadzornik, „ali nećemo da traćimo vreme na takve razgovore.

Pretpostavio sam da želite otići u banku. A pošto pazite na svaku reč, dodajem: ja vas ne silim da odete u banku, pretpostavio sam samo da je to vaša želja. Da bih vam to olakšao, i da bi dolazak u banku bio što manje upadljiv, ja sam vam, evo, stavio na raspolaganje ova tri gospodina, vaše kolege.

„Kako?” viknu K. i začuđeno pogleda onu trojicu. Ti beznačajni, malokrvni mladići koje je zapamtio kao grupu kraj fotografija, bili su stvarno činovnici iz banke.

Kako je K. to mogao da previdi? Kako li su ga zaokupili nadzornik i stražari, da ne prepozna ovu trojicu! Ukrućenog Rabenštajnera, koji mlatara rukama, plavog Kuliha sa duboko usađenim očima i Kaminera s nepodnošljivim osmehom koji je izazivao hroničan grč mišića.

„Dobro jutro!”, reče K. i pruži ruku gospodi koja se uljudno pokloniše.

„Nisam vas uopšte prepoznao. A sada ćemo otići na posao, zar ne?“

Gospoda s osmehom žustro klimnuše glavama kao da su sve vreme čekali na to.

No kada je K. počeo da traži šešir koji je ostavio u svojoj sobi, potrčашe sva trojica da ga donesu, što je ipak pokazivalo izvesnu smetenost. K. je mirno stajao gledajući za njima kroz dvoja otvorena vrata. Poslednji je, naravno, bio ravnodušni Rabenštajner, koji samo udari u elegantni kas. Kaminer predade šešir, i K. je i sada, kao i ranije u banci, morao da ubedi sebe da Kaminerov osmeh nije hotimičan, i da on uopšte ne ume hotimično da se smeje.

Tada, u predsoblju, gospođa Grubah koja, izgleda, nije mnogo shvatala krivicu, otvori vrata stana čitavom društvu, i K. se, kao već toliko puta, zagleda u vrpcu njene kecelje, koja se bez potrebe usecala u njen obiman struk.

Na ulici se K., držeći sat u ruci, odluči da uzme auto, kako ne bi bez potrebe povećavao zakašnjenje od pola sata. Kaminer otrča do ugla da dovede kola, a druga dvojica očitо pokušavahu da malo rasonode K., kad odjednom Kulih pokaza na kapiju preko puta, na kojoj se pojavi krupni plavi čovek sa šiljatom bradicom.

Izgledao je u prvom trenutku malo zbunjen što se sad pokazuje u svoj svojoj veličini, te se povuče ka zidu i nasloni se na njega.

Dvoje starih su svakako bili još na stepenicama. K. se ljutio na Kuliha što je skrenuo pažnju na ovog čoveka kog je on još ranije primetio, kog je štaviše i očekivao.

„Ne gledajte tamo”, promrsi on i ne primećujući koliko je čudan takav ton prema samostalnim ljudima. Ali objašnjenje nije bilo potrebno, jer upravo je stigao automobil, te sedošе u kola i odvezoše se. Tada se K. seti da nije ni primetio kada su otišli nadzornik i stražari, jer nadzornik beše zaklonio tri

činovnika, a činovnici opet nadzornika. To nije bio dokaz baš velike prisebnosti, i K. odluči da u tom pogledu vodi bolji nadzor nad sobom.

Ipak se i nehotice okrenu i nagnu ispod krova automobila da bi po mogućstvu opet video nadzornika i stražare. Ali se brzo povuče i udobno se nasloni u ugao kola, ne pokušavajući više da traži nekoga. I mada se to ne bi reklo, njemu su baš sada bile potrebne utešne reči, ali gospoda su izgledala umorna, Rabenštajner je gledao desno iz kola, Kulih levo, i samo je Kaminer svojim cerekanjem stajao na raspolaganju, ali, na žalost, osećanje čovečnosti nije davalo da se na račun tog cerekanja zbija šala.

Tog proleća K. je obično provodio večeri tako što bi posle rada, ako još nije bilo suviše kasno, sedeo većinom do devet časova u kancelariji, odlazio malo u šetnju, sam ili sa činovnicima, a zatim bi svraćao u pivnicu gde bi, za svojim stalnim stolom, mahom u društvu starije gospode, sedeo do jedanaest časova.

Ali od ovog rasporeda bilo je i odstupanja, kada bi ga, na primer, direktor banke, koji je veoma cenio njegov rad i njegovu pouzdanost, pozvao na vožnju automobilom ili pak u svoju vilu na večeru. Sem toga, K. je jedanput nedeljno odlazio devojci zvanj Elza, koja je noću pa sve do kasnog jutra posluživala u jednoj krčmi kao kelnerica, a danju primala posete samo u postelji.

Ali te večeri – dan je u napornom radu i uz mnogo laskavih i prijateljskih želja o rođendanu protekao brzo – K. htede odmah da ode kući.

U svim kratkim pauzama za vreme dnevnog rada mislio je na to; činilo mu se, a da ni sam nije znao zašto, da je jutrošnjim događajima u celom stanu gospođe Grubah nastao veliki nered, i da je baš on potreban da ponovo dovede sve u red.

A kad se jednom sve dovede u red, biće izbrisan i svaki trag o onim događajima, i sve će opet poći starim tokom. Naročito

nije trebalo da se plaši ona tri činovnika, oni su se ponovo utopili u masu bančinih činovnika i nikakva promena nije se primećivala na njima.

K. ih je pojedinačno, ili zajedno, u nekoliko mahova pozivao u svoju kancelariju samo u nameri da ih posmatra, i uvek ih je zadovoljno otpuštao.

Kada je u deset i po stigao pred kuću u kojoj je stanovao, susreo je na kapiji nekog mladog momka koji je stajao raskoračenih nogu i pušio lulu.

„Ko ste vi?” smesta upita K. i unese se momku u lice, u polumračnom tremu nije se dobro videlo.

„Ja sam nastojnikov sin, milostivi gospodine” odgovori momak i izvadiвши lulu iz usta skloni se u stranu.

„Nastojnikov sin?” upita K. i nestrpljivo kucnu štapom o zemlju.

„Želite li što, milostivi gospodine? Da li da pozovem oca?” „Ne, ne”, reče K. a u glasu mu je bilo nekakvog praštanja, kao da je momak učinio neko zlo, a on mu to oprašta. „U redu”, reče zatim i pođe dalje, ali pre nego što krenu uz stepenice, okrenu se još jednom.

Mogao je da uđe pravo u svoju sobu, ali pošto je želeo da razgovara sa gospođom Grubah, zakuca odmah na njena vrata. Ona je krpila čarapu za stolom na kome je ležala gomila starih čarapa. K. se rasejano izvinio što tako kasno dolazi, ali gospođa Grubah beše vrlo ljubazna i ne dozvoli mu da se izvinjava. Za njega ima uvek vremena, rekla je, ta on dobro zna da je on njen najbolji i najmiliji stanar. K. se obazre po sobi; ona je opet dobila stari izgled. Posuđe od doručka koje je jutros stajalo na stočiću takođe je bilo sklonjeno.

„Ženske ruke stvarno zlata vrede”, pomisli, on bi možda na licu mesta razbio posuđe, ali sigurno ne bi uspeo da ga iznese. Pogleda u gospođu Grubah sa izvesnom zahvalnošću.